

André Schiffrin, el gran editor

Dinou personalitats internacionals parlen de la seva trajectòria vital amb el filòsof holandès Rob Riemen. Us oferim un tast d'aquest llibre

LA UNIVERSITAT
DE LA VIDA
Rob Riemen

Traducció:
Auke Oosterhoff
Editorial: Arcadia
Barcelona, 2015
Pàgines: 352
Preu: 24 euros

Reportatge

És molt més que un editor famós, també és membre de la resistència actual que ha entaulat el combat contra la influència devastadora de la «cultura dels mànagers» al món editorial. Va experimentar en la seva pròpia pell com editorials venerables que publicaven els llibres més importants, van ser destrossades en el moment que els mànagers van agafar el poder i van imposar el criteri del «rendiment» en comptes de la qualitat dels llibres. Fa molt de temps Schiffrin va pronosticar que l'editor que deixés de publicar llibres de qualitat, al final tampoc no faria beneficis.

El mànager és el típic producte d'una societat capitalista i tecnològica. El mànager mateix no té idees, no té ideals, no té coneixements ni tampoc passions. Són persones unidimensionals que pertot arreu on es presenten tenen un únic objectiu: guanyar el màxim de diners en el mínim de temps. El vocabulari corresponent és: sanejar una empresa, fer que les organitzacions siguin eficients, i l'últim eslògan és «reforçar el model de negoci». Són camaleons que per fora adopten el color del seu entorn, però per als quals és indiferent si treballen per a una editorial, una universitat, un hospital, l'administració o un altre sector –perquè per al mànager el

món no és més que un conjunt de «sectors», tot és una sola gran empresa i per a tot hi ha un únic ideal: la maximització del benefici. I així ha passat que moltes editorials ja no són editorials, i que les universitats ja no són universitats, que l'hospital també es va haver de convertir en una empresa i que l'administració ja fa temps que no fa el que ha de fer, és a dir, servir l'interès públic.

El mànager,
producte de
la societat
capitalista

André Schiffrin, nascut el 1935 a París, és el fill de Jacques Schiffrin. És al seu pare que el món deu la mai no prou lloada «Bibliothèque de la Pléiade», aquells clàssics magníficament enquadernats en cuir i curiosament anotats. Originàriament aquestes edicions van formar part de la seva pròpia editorial Éditions de la Pléiade, pe-

rò el 1933 Jacques Schiffrin les va integrar a l'editorial Gallimard. El 1940 va perdre la feina a Gallimard perquè era jueu i un any després la família va haver de fugir a Nova York. Allà va començar una segona carrera com a editor, fins a la seva mort el 1950. El seu únic fill, André, originàriament no va tenir la intenció de seguir els passos del seu pare. La seva passió era més aviat la política, la lluita per uns Estats Units socialdemòcrates. Però els testos s'assemblen a les olles i quan, el 1961, l'editorial on havia treballat el seu pare, Pantheon Publishers, li va oferir feina, no va poder dir que no. Desil·lusionat per la manera com aquesta editorial es va enfonsar, el 1990 va fundar amb uns amics la seva pròpia editorial, sense ànim de lucre: The New Press. El 2000 va publicar el seu relat: *The Business of Books. How the International Conglomerates Took Over Publishing and Changed the Way We Read* [El negoci dels llibres. Com els conglomerats internacionals van absorbir les editorials i van canviar la manera de llegir]. El 2007 va veure la llum la seva autobiografia: *A political education. Coming of Age in Paris and New York* [Una educació política: entre París i Nova York]. Actualment reparteix el seu temps entre aquestes dues ciutats, perquè els Estats Units mai no s'han acabat de

Gallimard. El juny del 1940, amb l'advertiment dels nazis, Gallimard en va tenir prou sabent que no hi podia haver jueus per comunicar al meu pare, mitjançant una nota de dues línies, que ja no era benvingut. Un any més tard vam poder escapar-nos de la França ocupada gràcies a l'ajuda de Gide i del famós Varian Fry. Fry havia estudiat a Harvard, era periodista i escriptor; a mitjan anys trenta va anar a Alemanya per veure amb els seus propis ulls què hi passava. Va veure com s'hi perseguien els jueus. Un cop va arribar als Estats Units, va crear amb amics com la periodista Dorothy Thompson (que també va entrevistar Hitler i que sabia quina mena d'home era) l'Emergency Rescue Committee. L'objectiu principal era fer venir als Estats Units el màxim nombre possible d'intel·lectuals i artistes amenaçats de mort per Hitler. Thomas Mann va ser una de les persones a qui van demanar d'elaborar una llista de les persones que Fry hauria d'intentar salvar. El 1940 se'n va anar a França, amb molts diners a sobre, i es va establir a Marsella. Els americans no li van donar cap suport, la Gestapo el va estar vigilant contínuament, va trobar persones disposades a falsificar-li passaports i finalment va haver de travessar els Pirineus amb la gent de la seva llista per sortir d'Europa a través d'Espanya. D'aquesta manera va poder salvar de les urpes dels nazis Hannah Arendt, Heinrich Mann, Marc Chagall, Marcel Duchamp, Max Ernst, els meus pares, a mi i, per sort, moltes altres persones.

André Schiffrin
(París, 1935 - 2013)
va ser un escriptor i editor francès. Sota, el filòsof holandès Rob Riemen, autor del llibre ARXIU

convertir en la socialdemocràcia que ell desitjava, ni ell tampoc no ha oblidat mai les seves arrels europees. Al mateix temps no pot ni vol donar l'esquena als Estats Units. Vaig quedar amb ell a París, en un petit apartament molt a prop del preciós barri de Le Marais. Allà vam conversar sobre el vell món i el nou món, sobre els vells temps i els nous temps. [La conversa amb Rob Riemen va tenir lloc el 19 de juliol del 2013. André Schiffrin va morir l'1 de desembre del 2013. (N. de l'E.)]

Un acudit dels veterans

En una de les seves cartes a André Gide, el seu millor amic, el meu pare va explicar l'acudit d'uns veterans francesos de la Primera Guerra Mundial que tots van explicant i presumint de les coses que han fet a la guerra. Un d'ells no obre boca i quan li pregunten: «I tu, què has fet?», els contesta: «Vaig morir a Verdun». Crec que en certa manera el meu pare tenia la sensació que va ser el que li havia passat a ell. Això no li va impedir ser un bon pare, però li va fer impossible ser gaire optimista. Havia viscut massa coses, havia perdut massa coses i la vida a Nova York va ser dura.

Va néixer a Rússia el 1892. El seu pare era un home adinerat gràcies al petroli, però ho va perdre tot durant la Revolució

Russa. Abans de la Primera Guerra Mundial el meu pare ja va anar a Ginebra per estudiar-hi dret, però després va anar a París, on va posar en marxa la seva editorial. Va ser el 1922. Va conèixer Gide quan li va demanar ajuda amb la traducció i edició de *La dama de piques*, de Puixkin. Se li va ocórrer la idea brillant de la seva Bibliothèque de la Pléiade per a la qual va rebre, entre d'altres, l'ajuda de Peggy Guggenheim. Com que no tenia prou capital, va integrar la seva editorial a

A Nova York va començar de nou una editorial i hi va editar llibres, de Louis Aragon, Antoine de Saint-Exupéry i Vercors, entre d'altres. Però els americans no llegien francès i si no hagués estat per la meva mare... Ella feia joies de metall que es venien bé i va guanyar més diners que el meu pare amb l'editorial. Per sort va haver-hi Kurt Wolff, que va demanar al meu pare d'entrar a treballar a Pantheon per encarregar-se de la publicació de les traduccions del francès. Kurt Wolff és l'home que va editar i donar a conèixer l'obra de Kafka. Junts van editar, entre d'altres, l'obra de Jung,

Malraux, Claudel, Gide i *Der Tod des Virgil* [*La mort de Virgili*] de Hermann Broch. Aquesta és una novel·la difícil, de la qual se'n van fer dues edicions: una en anglès i una altra en alemany. De totes dues edicions es va fer una tirada de 1.500 exemplars. L'edició en alemany es va exhaurir de seguida, l'edició anglesa va trigar vint anys.

És cert que ens va visitar molta gent, però jo era massa jove per tenir consciència de qui eren. Va visitar-nos Broch, i Hannah Arendt era una bona amiga de la família. Aleshores ella també vivia al marge de la societat nord-americana i durant molt de temps no va tenir un càrrec acadèmic. Recordo molt bé que havia acabat de publicar el seu gran llibre sobre l'origen del totalitarisme i en feia un curset. Els únics que hi van participar van ser cinc treballadors d'una fàbrica tèxtil, la meva mare i jo. Tanmateix ella parlava com si estigués davant una aula de Harvard plena d'estudiants.

El meu pare va morir quan jo tenia quinze anys, a causa d'un emfisema pulmonar, que li havia causat molèsties durant tota la seva vida, i un càncer de pulmó. Un anys abans de morir va escriure una carta a Gide en què li va dir que jo, que aleshores tenia catorze anys, estava obsessionat amb la política: «Llegeix una quantitat ingent de diaris, revistes i tota classe de llibres de política. Escolta la ràdio. Està més ben informat dels assumptes corrents a l'interior i l'exterior del país que molts dels polítics d'aquí. No s'avorreix mai». Era exacte. El 1948, quan tenia tretze anys, hi va haver unes eleccions importants i va ser el moment del meu despertar polític.

La meua passió per la política va tenir el seu origen en la sorpresa que em va produir el fet que els Estats Units no fossin el país que em pensava que era, o que em pensava que havia de ser. I jo havia d'intentar canviar-lo. Digueu-me nen precoç, però l'esperança era que els Estats Units fossin una democràcia, que estiguessin oberts a tota classe d'idees, que fossin progressistes –i després de la guerra efectivament ho van ser. Entre 1944 i 1948 els Estats Units encara van estar molt a prop de la socialdemocràcia europea. A l'escola ho vam discutir: s'havia de nacionalitzar els ferrocarrils i empreses semblants? Truman va intentar introduir una asseguran-

ça nacional sanitària, que fins al dia d'avui no tenim, malgrat Obama. El punt central de la discussió va ser si els Estats Units havien de seguir l'exemple d'Europa i havien de continuar la política dels anys trenta o si havien d'agafar un camí propi. Però va arribar McCarthy i ho va espatllar tot. La Guerra Freda va canviar els Estats Units no només políticament i militarment, sinó també intel·lectualment, fet que ha provocat que ara ja ni tan sols sapiguem que Truman va voler introduir una assegurança nacional sanitària. La Guerra Freda va acabar sent, entre altres coses, una guerra calenta, la guerra de Corea, però també aquesta ha desaparegut de la memòria col·lectiva. Amb la Guerra Freda

va desaparèixer l'oportunitat que els Estats Units poguessin esdevenir alguna vegada una socialdemocràcia. Em vaig fer socialista, no només perquè volia viure en una societat justa, sinó també perquè em

vaig adonar que mai no seria possible si no es canviava abans l'estructura econòmicofinancera. I continua sent veritat que, si un govern no té el control sobre el món de les empreses, és el món de les empreses el que té el control sobre el govern. Avui en dia aquest últim punt és una trista realitat. Els demòcrates nord-americans són més de dretes que els conservadors d'Europa. I fins i tot quan Obama va voler introduir un tema d'importància menor com l'assegurança nacional sanitària, pri-

mer va procurar arribar a un acord amb la indústria farmacèutica, amb la promesa que a canvi del seu suport tindrien més clientela. Els Estats Units són una societat capitalista de soca-rel i els diners són el factor decisiu en totes les

qüestions polítiques.

Quan vaig estudiar a Yale em vaig convertir en un socialista relativament militant. Però al final dels anys seixanta el somni s'havia més o menys acabat. L'utopisme, l'esperança subjacent del moviment d'esquerres havia desaparegut. Els treballadors no ens van donar suport i la discussió sobre els avenços socials es va enfonsar.

Em vaig fer editor perquè em va semblar una bona manera de fer que la gent canviés d'opinió, d'ampliar el seu horitzó intel·lectual i ensenyar-los a pensar pel seu compte. Quan el 1961 vaig començar a treballar a Pantheon, encara era possible

Vaig ser massa optimista a la vida

L'ordinador i el Kindle no són la solució

deixar-me guiar pel desig d'editar bons llibres. Vam editar Pasternak, vaig introduir l'obra de Michel Foucault als Estats Units, vaig editar Georg Kennan, Eduardo Galeano... Però Pantheon ja es trobava en mans de Random House i d'una manera lenta però segura es van anar infiltrant dins el món editorial individus que només podien pensar en els diners, molts diners. Es va establir ni més ni menys que la censura del mercat. La idea que un llibre no seria *best-seller* era raó suficient per no editar-lo. Les editorials es van convertir en corporacions i els editors estaven obligats a aconseguir, fos com fos, contractes d'un mínim d'un milió de dòlars. El fet que un llibre tractés un tema social important no tenia cap valor. El meu amic Klaus Wagenbach, editor a Alemanya, té raó quan afirma que en una autèntica editorial no es necessita gent de màrqueting, sinó gent amb passió i que tingui coneixements. Ni tampoc necessita fixar-se en grans tirades. Ni de l'obra de Kafka, ni de la de Brecht ni tampoc de la de Nietzsche es van vendre més de sis-cents exemplars durant la seva vida! Quan el 1990 vaig proposar una oferta de primavera que contingüés els llibres de Claude Simon i Carlo Ginzburg, el

André Schiffrin
està considerat un dels gran editors del segle XX
ARXIU

El llibre més valuós que els diners

DAVID CASTILLO

Rob Riemen (Països Baixos, 1962) ha estat aquests dies a Barcelona per presentar el volum *La universitat de la vida*, un conjunt d'entrevistes sobre l'educació que ha fet a diferents artistes i intel·lectuals, com ara Jordi Savall, Peter Mayer, Frido Mann, Avishai Margalit, Russell Sherman i, fins i tot, al seu pare Toon Riemen. Deixeble de George Steiner, Riemen dirigeix la fundació Nexus, que va iniciar les activitats el 1994 al voltant del debat sobre la cultura dins la societat, sobretot des de la revista del mateix nom i d'un grapat de centres distribuïts arreu del món. A partir de la frase de la seva mare –“la meva escola va ser la universitat de la vida”–, que havia estat internada en un camp japonès per a presoners a les Índies Orientals a la Segona Guerra Mundial, Riemen fa una anàlisi sobre l'autoconeixement, els hàbits i les prioritats, per exemple: “Tenir llibres és infinitament més valuós que tenir diners, que en una societat civilitzada una vertadera llibreria és molt més important que un banc”.

En el pròleg, també cita una carta de Nietzsche quan li diu a un amic que “un mai no podrà seguir el seu camí de manera prou autònoma. La veritat rarament viu allà on se li va construir un temple i on es van consagrar els seus sacerdots.” A partir d'aquestes premisses, Riemen va iniciar un camí, que desemboca en alguns dels territoris que ens proposa a la seva antologia d'entrevistes, que mai són casuals i que tenen com a base el coneixement, però també els mètodes, la família i les afinitats. La importància de les coses que t'han passat s'han de sumar a la tradició, a l'experiència de la saviesa. La crisi del sistema educatiu, del qual Riemen se'n va sentir exclòs, i els efectes de la motivació resulten primordials (“la millor educació és la que t'implica”).

Hem triat l'entrevista amb l'editor André Schiffrin per qüestions d'espai, però també per la repercussió que va tenir al nostre país el volum *L'edició sense editors*. Qualsevol dels altres personatges triats per Rob Riemen tenen per al lector el mateix impacte, tant pel que fa a l'aventura lectora com pel pòsit que ens deixa. *

cap de Pantheon em va preguntar quin sentit tenia editar llibres dels quals ja se sabia que tindrien una tirada molt reduïda. En aquell moment vaig saber que més em valdria anar-me'n.

Mentrestant les grans editorials ja fa temps que han perdut el seu estatus intel·lectual. Dit de passada, igual que una cadena com Barnes & Noble. No són vertaderes llibreries. Una llibreria és un establiment on pots trobar llibres i que té poder de convicció. Quan era jove hi havia centenars de llibreries a Nova York, eren un element vital de la ciutat. Ara han desaparegut totes, amb excepció d'unes quantes. I Barnes & Noble, després que els seus descomptes van destruir les petites llibreries, ara també està a punt de desaparèixer. L'ordinador i el Kindle tampoc no són la solució. En la meua opinió és impossible llegir *Guerra i pau* en un d'aquests dispositius, perquè: què és un llibre? Un llibre és completament diferent de tots els altres mitjans. Un llibre és l'únic mitjà que permet presentar una dissertació o una història llargues i profundes. Això exigeix una determinada forma i una determinada concentració que

la tecnologia no ofereix. Al contrari de la televisió, per a un llibre no és necessari un públic massiu. Però si el món del llibre està amenaçat, la nostra democràcia està amenaçada. S'ha de saber que els llibres són una part essencial de la llibertat de formació de pensament i de la llibertat d'expressió. El que em dona ànims, però, són les nombroses editorials petites que hi ha, gestionades per gent jove. Però s'ha de ser jove i tenir molta energia per començar una empresa d'aquest tipus i resistir. I per sort hi ha autors individuals que també se'n fan responsables i que estan disposats a donar suport a les editorials independents. Així, Kurt Vonnegut un dia va deixar Bertelsmann i després va ajudar amb la seva obra a mantenir viva l'editorial Seven Stories. Studs Terkel em va ajudar d'una manera fantàstica quan vam començar amb The New Press.

La vida m'ha ensenyat que vaig ser massa optimista. Em vaig fer massa il·lusions sobre el que em va semblar que passava i sobre el que hauria de canviar, però eren il·lusions i no la realitat. Això val per a la política, per a la nostra societat i per a allò a què he dedicat la meua vida: el món del llibre. *